

SJEĆANJE NA PJESNIKA I REDATELJA IVANA MARTINCA (1938 — 2005)

MUKA PO IVANU

Posljednje izrazitije javno istupanje Ivana Martinca bilo je osvrtnje na film *Pasija Mela Gibsona*, objavljeno u tri nastavka u kulturnom prilogu »Slobodne Dalmacije«. Iskusi znalac filma i uvjereni kršćanin, strastveni intelektualac i metodični analitičar nije mogao odoljeti prigodi i napasti učestalih osporavanja nove snimljene verzije Kristove muke, te se potrudio scenu po scenu protumačiti razloge i opravdati motivaciju toga prijepornog ostvarenja, kritizirana ponajviše zbog naturalističkih prizora stradanja i umiranja. Strogom logikom, a s kronometrom u džepu, prošao je kadrovima i sekvenama dokazujući kako ritmizacija i montaža pridonose sugestivnom doživljaju, a ne znače zlorabu medija.

Osobnim stajalištem i nebrigom za dominantne ili trendovske opcije Martinac se iskazao od samih početaka djelovanja, a radio je na nekoliko stvaralačkih područja. Jamačno je najdublji trag ostavio upravo na filmu, možda čak ne toliko svojim jedinim dugometražnim djelom, *Kuća na pijesku* (1984 — 85), koliko serijom od sedamdesetak kratkometražnih, eksperimentalnih i avangardnih radova, u kojima je do kraja realizirao mediteranski senzibilitet i potvrdio meditativnu narav. Oko filma se javljao i kao zapaženi komentator i publicist te je osim brojnih novinskih i časopisnih priloga objavio i dvije važne knjige: *Filmsku teku*, 1977. (filmografiju relevantnih autora) i *Stradanje Ivane Orleanske*, 1980. (rekonstrukciju slavnog Dreyerova filma, sliku po sliku). Jasno, treba kazati da se kao filmski stvaralac oblikovao potkraj pedesetih u okviru uglednoga beogradskog neprofesionalnog kruga (od 1964. majstor je takva filma), a po dolasku u Split nakon studija, početkom šezdesetih godina, bitno utječe na formiranje kinokluba i afirmiranje filmskog amaterizma u toj sredini. Člancima u »Vijencu« još nedavno se zalagao za čuvanje i historiziranje vrijedne filmske baštine, u kreiranju koje je i sam vrlo aktivno sudjelovao.

Gole biografske činjenice ukazat će na neobičan profil i nesvakidašnji raspon interesa toga stvaraoca i kulturnog djelatnika. Ivan Martinac rođen je 28. ožujka 1938. u Splitu, u kojem je pohađao osnovnu školu i gimnaziju. Arhitekturu je studirao u Zagrebu i Beogradu, gdje je diplomirao 1961. godine. Od 1964. radi u arhitektonskoj struci u Splitu, no istovremeno

se — uz dominantni film — bavi i poezijom i likovnim radom i raznovrsnom publicistikom, odnosno piše, slika i izlaže, te se učlanjuje u odgovarajuća cehovska društva književnika, likovnjaka i novinara. Prema vlastitoj bilješci »od 1958. piše pjesme i scenarije, a od 1959. režira i montira filmove«.

Dakle, započeo je ipak s poezijom i tu je također stvorio relevantan i prepoznatljiv opus. Prvu je zbirku

Sa snimanja *Uskih vrata*, 25. kolovoza 1968.

tiskao 1962. (*Elipse*, objavljene u Novom Sadu u glasovitoj Prvoj zbirci), u kojoj su prevladavali stihovi erotskog nagnuća. S drugom zbirkom *Alveole* (Split, 1968) otvorio se izravno narativnom i autobiografskom svjedočenju, povezanim dijelom s razdobljem služenja vojnoga roka. Sve ostale knjige objelodanio je u Splitu, redom zbirke: *Patmos* (1970), *Aura* (1975), *Pohvale* (1981), *Pisma Teofilu* (1985), *Ulazak u Jeruzalem* (1992) te izabrane pjesme iz razdoblja 1962 — 1992 pod naslovom *Ljubav i ništa* (1997, uz suradnju Svemira Pavića u izboru).

Kako je vidljivo iza sama nabiranja naslova, od *Patmosa* preko *Pisma Teofilu* pa do *Ulaska u Jeruzalem*, prevladava biblijska motivika, riječ je o svojevrsnim varijacijama mahom na novozavjetne teme, ispisanim patetičnim arhaičnim stilom koralnoga verseta, no s pokrićem egzistencijalnog pa i metafizi-

čkog nadahnuća nimalo banalne ili unaprijed predvide simbolike. Koliko god vlastito iskustvo miješao s amblematskim i, na svoj način, arhetipskim situacijama, uspijevao je postići neobičnu napetost i uvjerljivost, svjesnu anakroničnost i upravo pasionsku osjećenost postojanja.

U duhu svojevrzne *montaže atrakcija* (makar se njemu i nije sviđala inflatorna uporaba takve usporedbe) sačinio je knjigu *Obracun za studeni* (1991), u kojoj je samo okupio dokumentaciju životnih troškova svojega oca Jakova. Uostalom, i zbirku *Aura* bio je već sačinio pretežno od montažne, citatne građe, a slično je nastala i zbirka *Pohvale*, koju je zamislio kao idealno obraćanje velikih pjesničkih klasika (u rasponima od Hölderlina do Mallarméa) isto tako značajnim poetima kao poželjnim nasljednicima po sudbini i moći govorenja (sad u rasponima od Mallarméa do Montalea), uzimajući u obzir životnu primanja takve idealne poruke bio još nezrelo dijete).

Ideja je, dakako, metapoetska, neomaniristička, postmoderna, te govori o eruditskim premisama njegova zrelijeg pisanja. Kao *poeta doctus*, uostalom, ispisao je i zbirke biblijskoga nadahnuća, a eliotovskim i borgesovskim pogledima bio je upravo impregniran. Sve njegove knjige složene su od tijesno ulančanih dijelova i tvore konceptualno zaokružene cjeline, pa je nezahvalno i neprimjereno trgati pojedine čestice iz ciklusa (koje onda i nemaju dovoljnu samostalnu egzistenciju). Stoga je Martinac i rijetko antologizirani autor, a ni ja ga nisam (umio, mogao) uspio uvrstiti u svoj izbor iz četvrt stoljeća hrvatskoga pjesništva (1971–1995).

No, cijenio sam ga i cijenim njegov kreativni napon, pa i napor (da ne kažem muku) da i u Splitu — zajedno s Tončom P. Marovićem, s kojim se jedino dao odmjeravati, a i smrt ih, evo, konačno povezuje — održi visoke kriterije i pretenzije poetskog pjeva. Prisjećajući se njegova (benediktinskog) zativa *Ora et labora*, kojim je završavao svako svoje pismo, preosta je nam utjeha iz Martinčeve (doista antologijske) pjesme *Smrt*, koje poeta glasi: »Ono što voliš nitko ti ne može oduzeti / Ono što voliš ostaje / Ostalo je šljaka«.

Tonko Maroević

Pjesnik avangardnog filma

Ivan Martinac, hrvatski filmski redatelj, scenarist, montažer i pjesnik, jedan od prvaka hrvatske filmske avangarde i otac splitske škole filma, preminuo je u Splitu u 67. godini. Svestrani umjetnik i intelektualac s naslovom majstora eksperimentalnog filma za života je objavio desetak knjiga poezije, snimio pedesetak kratkih filmova i jedan cjelovečernji film, a stvaralačkom energijom i britkim mislima nadahnjivao i na bavljenju filmom poticao generacije splitskih kreativaca okupljenih oko Kinokluba Split.

Martinac se rodio u Splitu 1938. Filmove, prema vlastitim scenarijima, počeo je snimati za studija arhitekture u Beogradu, a potom u Kinoklubu Split i u produkciji profesionalnih filmskih kuća. Već prvi radovi, među kojima se izdvaja trilogija *Suncokreti* (*Preludij*, *Trakavica* i *Avantira, moja gospoda*, 1960) i *Rondo* (1962) najavljivali su autora *underground*-poetike, kontemplativna stila i stroge forme, a te su osobine odlikovale filmove realizirane u njegovu *matičnom* kinoklubu Split te u profesionalnoj produkciji. Najistaknutija Martinčeva ostvarenja (*Monolog o Splitu*; *Armagedon ili kraj*, 1964; *Mrtvi dan*, 1965; *Fokus*, 1967; *Sve ili ništa*, 1968) pomno su montažno ritmizirane poetske refleksije o životu i smrti, prostoru i vremenu, a istodobno strukturalna traganja za *čistim filmom*, koja nastavlja i u cjelovečernjem djelu, filmu stanja *Kuća na pijesku* (1985).

Zaljubljen u film, osobito u djelo Bressona i Dreyera, uspoređivan s Antonionijem i drugim europskim modernistima, hvaljen i nagrađivan, ali katkada nedovoljno shvaćen u vlastitoj zemlji, iznimno cijenjen u inozemstvu, Martinac je svome Splitu, kojemu je bio najvjerniji portretist, i hrvatskome filmu, gdje ga je pratio glas osebnoga filmskoga genija i mislioca, ostavio opus neprocjenjive umjetničke vrijednosti.

Diana Nenadić